

I.Vilkārse

„GADA IZRĀDE 2011. Tendences un problēmas”

Savā pārskatā vēlos pieskarties galvenajām tendencēm un problēmām, kuras izkristalizējās pēc šī gada pavasara reģionu skatēm, kurās kopumā redzējām 53 amatierteātru izrādes.

53 izrādes reģionu skatēs – tas neapšaubāmi ir liels skaitlis, līdz ar to mums ar kolēģi Jāni Siliņu bija iespēja redzēt lielu daļu amatierteātru reālās darbības un mākslinieciskās kvalitātes piramīdas. Un, balstoties uz šiem redzējumiem, tad arī radušies tālākie secinājumi gan par attīstības tendencēm amatierteātrī Latvijā kopumā, gan arī par samilzušām un risināmām problēmām.

Tātad ar prieku gribu minēt **iepriecinošās tendences**:

- 1) kā galvenā iepriecinošā vispārējā tendence minama – jauno režisoru īpatsvara pieaugums Latvijas amatierteātru kolektīvos, tas nozīmē, ka notiek secīga pēctecība un vienlaikus atjaunojas arī teātru sastāvs (kā režisoru – tā aktieru);
- 2) joprojām lielākais īpatsvars pieder latviešu dramaturģijas iestudējumiem, un tas ir vislielākais ieguvums, jo, kā zināms, latviešu dramaturģija diezgan grūti, negribīgi un smagi iedzīvojas uz profesionālo teātru skatuvēm;
- 3) režisori pamatā (4/5 no redzētā) izvēlas labas un augstvērtīgas dramaturģijas darbus, kurus inovatīvi, asprātīgi un meistarīgi pielāgo sava kolektīva varēšanai un iespējām (un šādi tiek pielāgoti gan latviešu klasikas un mūsdienu dramaturģijas darbi, gan Eiropas un Krievijas klasiku darbi), veidojot dažāda veida kompilācijas, parafrāzes un uzvedumus pēc „darbu motīviem”;

- 4) amatierteātru kolektīvu iestudējumi aptver gandrīz visu teātra žanrisko spēles spektru – sākot no klasiski tradicionāliem lugu iestudējumiem līdz dellartiski veidotām komēdijām, kustību izrādēm, poētiski muzikālam teātrim, stāstu stāstīšanai, monoizrādēm, klasiķu darbu pārlikumiem utml.;
- 5) notiek jauni skatuves valodas meklējumi (kustību izrāde – A.Čehovs „Nevarīgā būtne”; Šekspīra kompilācijas), kas ne vienmēr uzreiz varbūt ir saucami par pašiem veiksmīgākajiem, taču noteikti jāmin kā eksperimentālas teātra laboratorijas.

Taču turpat blakus jāmin arī galvenās **satraucošās tendences**, kas uzrādījās pēc reģionālās skates:

- 1) jaunākās mūsdienu profesionālās dramaturģijas trūkums, kura būtu izmantojama arī amatierkolektīviem – un šis jautājums būtu jārisina jau valstiskā līmenī;
- 2) diemžēl paralēli labai dramaturģijai palielinās iestudējumu skaits, kas balstīti vājā pamatmateriālā, tā saucamajā pseido dramaturģijā (nedaudz vēlāk referātā pieskaršos šīs tēmas nedaudz plašākam apskatam);
- 3) paralēli profesionāliem režisoriem arvien vairāk amatierteātru nozarē uzsāk darbu kultūras cilvēki, kuri nav ieguvuši speciālu teātra režijas izglītību, līdz ar to valstiskā līmenī ir nepieciešams domāt par šādu kolektīvu vadītāju – režisoru nopietnu un mērķtiecīgu tālākizglītību.

Kādas galvenās problēmas uzrādījusi 2011. gada reģionālā skate?

Pirmkārt, runājot par skates valstisko organizāciju – gribētu teikt, ka uzskatu, ka šī **divkāršā žūrija** (proti, viena ekspertu grupa vērtē reģiona skates, bet otra –

gada skati), manuprāt, ir ļoti veiksmīgs organizatorisks risinājums. Tas ir kā divkārtš **kvalitātes siets** Gada izrādei, caur kuru tiek izvērtēti visi kvalitatīvie kritēriji. Un, ja žūrija reģiona skatēs (kurās jānoskatās liels skaits izrāžu), kaut ko nejauši tomēr ir palaidusi garām (kā zināms, katra žūrija ir tomēr ļoti subjektīvs vērtību faktors), tad gada ekspertu žūrija ar „svaigo redzējumu” spēj no jauna novērtēt profesionālās kvalitātes, kuras tiek piedāvātas Gada izrādes skatē.

Gada izrādes skate – noteikti ir tas konkurss, kurā tiek samērīti un izsvērti visi teātra varēšanas profesionālie kritēriji, pēc kuriem vērtē arī profesionālos teātrus, tāpēc, manuprāt, šī noslēguma skate ir augstas klases konkurss, kurā ekspertu žūrija sēž ar teātra kamertoni pie auss, lai precīzi nomērītu dramaturģijas, režijas, scenogrāfijas un aktierdarbu kvalitātes. Tātad, ar vienu vārdu sakot – šī gada skate ir amatierteātru kustības piramīdas virsotne, kas, un es nebaidos to sacīt, ļoti tuvu pietuvojas profesionālā teātra kvalitātēm. Un tas vienmēr ir iepriecinoši. Jo no laika gala ir bijis tā, ka amatierteātri vienmēr ir varējuši vairāk meklēt, eksperimentēt, būt izaicinoši, jo atšķirībā no profesionāliem teātriem – viņu rokas un makus nav saistījuši tādi bremzējoši faktori kā kase, teātra mārketinga vai skatītāju pirktspēja.

Tas par iepriecinošo. Tagad par problemātisko. Reģionu skatēs viena no galvenajām šī gada problēmām, ar kuru nācās sastapties, bija, ka pēc vieniem un tiem pašiem **profesionālajiem kritērijiem** nācās vērtēt gan profesionālu režisoru darbu (ar to es domāju, režisoru, kuri ieguvuši profesionālu režisora izglītību) un viņu teātru ansambļu sniegumu, kurš var tikt mērīts profesionālās kvalitātēs, gan darbus, kurus veidojuši teātru ansambļu vadītāji bez jebkādas teātra nozares izglītības un attiecīgi teātru kopu sniegumus, kuru darbība galvenokārt saistās ar sociālo funkciju un pašradīto prieku par paveikto, līdz ar to gandrīz nekādi profesionālie kritēriji šajos gadījumos nav pielietojami.

Līdz ar to reģionālās skates kopējais vērtējums veidojas diezgan raibs un aptver punktu skaitu visplašākajā amplitūdā. Lieki piebilst, ka šāda situācija nekādā ziņā neceļ reģionālās skates profesionālās kvalitātes, tieši otrādi – daudzkārt tās pazemina un dažkārt pat degradē.

Taču turpat svarīgi atcerēties, ka Latvijas apstākļos teātra dzīves kopainas veidošanā svarīga ir ne tikai amatierteātru piramīdas virsotne – reģionālā un gada skate, bet jau izsenis radītā – visa šī amatierteātru darbības piramīda. Un ne tikai tāpēc, ka mūsu profesionālā teātra saknes nāk tiešā veidā no amatierkustības, kuru ar lielu entuziasmu saviem diletantiem organizēja Alunāns. Mūsdienās amatierteātra kustība ir visdemokrātiskākais amatiermākslas žanrs, kas var eksistēt arī tajos novados un pagastos, kuros objektīvu apstākļu dēļ nav iespējama koru vai deju kolektīvu trupu darbība. Tāpēc ir svarīgi, ka katrā no Latvijas pagastiem, katrā no kultūras namiem dzīvo un ar prieku teātra spēlē piedalās kāda amatieru kopa.

Kā jebkurā mākslas nozarē, arī teātrī, lai veidotos kvalitatīva pārraudzība un attiecīgi kolektīvu mākslinieciskā izaugsme – kā viens no galvenajiem virzošiem elementiem ir šīs ikgadējās teātra skates, kurās teātri – līdzīgi kā kori un deju kolektīvi mērojas spēkiem, varēšanām un mākslinieciskajām inovācijām. Lai gan kopīgi esam vienojušies, ka amatieru kolektīviem reģionālajās skatēs nevar atsevišķi izdalīt specifiskāciju, pēc kādas vērtē profesionālos teātrus, piemēram, atsevišķus punktus liekot par dramaturģiju, scenogrāfiju, aktierdarbiem, režijas koncepciju utml., tomēr tieši šo **elementu kopums** tad ir arī tas, kas sastāda kopējo vērtējumu jeb punktu summu.

Tāpēc, lai izvairītos no situācijas, kad reģionālās skatēs piedalās **tik kvalitatīvi neviendabīgs dalībnieku skaits**, man tomēr liekas būtiski visos izpratnes līmeņos noskaidrot – kas ir teātra reģiona skate un kādas ir tās funkcijas.

Lai veidotos loģiska valstiskas nozīmes konkursa pēctecība, kas iekļauj sevī pagasta, novada, pilsētas, reģiona un gada skates fināla norises, manuprāt, būtu lietderīgi izveidot **vienotu sistēmu visā vērtēšanas vertikālē**, attiecīgi papildinot arī gada skates nolikumus ar vienotiem vērtēšanas kritērijiem, kas attiektos tiklab uz pagasta un pilsētas skates ekspertiem, kā reģionālās skates ekspertiem. Un acīmredzot šis jautājums būtu jārisina kompleksi – iesaistot kopīgā diskusijā teātra nozares ekspertus, teātru vadītājus un novadu un pagastu pašvaldības kultūras dzīves organizatorus. Līdz ar to kopīgās diskusijās izkristalizētos pareizākais un labākais

risinājums un varētu papildinātu skates nolikumu, izveidojot kopīgu, kvalitatīvi vērtējamu vertikālu sistēmu, kas veidotos no trīs svarīgām daļām un vienādām prasībām – 1) atlases skate (kas norisinās pagastos, novados, pilsētās); 2) reģionālā skate; 3) gada skate.

Šādu priekšlikumu uzdrīkstos izteikt saistībā ar to, ka šogad, vērtējot reģiona skati, nācās sastapties ar daudzveidīgu un neviendabīgu pieeju izrāžu izvirzīšanā reģiona skatei, ar to saprotot, ka to, ko vienā novadā atstāj zem reģiona skates svītras (pieņemu, ka māksliniecisko kvalitāšu dēļ), citā novadā atzīst par reģiona skatei labu esam.

Līdz ar to, izveidojot un skaidri noformulējot vienotu vērtību kritēriju skalu jau primārajā pagasta, novada un pilsētas ekspertu līmenī, reģionu skatēs būtu iespēja izvairīties, pirmkārt, jau no lielākās šīs skates problēmas – nekvalitatīvas dramaturģijas jeb *nedramaturģijas* iestudējumu klātbūtnes.

Acīmredzot šis amatierteātros **spēlējamās dramaturģijas** jautājums (precīzāk trūkums) arī ir tik samilzis, ka steidzamības kārtā valstiski jādomā, kā to risināt. Jo „zārks jau nevar palikt tukšā”, kā teicis klasiķis, tāpēc vietā – kurā nekā nav – kā sēnes aug pašdarbnieciski un vāji pseidodramaturģiski darbi, kuri savu realizāciju diemžēl atrod arī uz dažādām amatierteātru skatuvēm. Slikti jau ir tas, ka šādi dramaturģijai tiek dota zaļā gaisma uz skatuves. Bet vēl kaitnieciskāk gan kolektīvam, gan tā vadītājam ir tas, ka šāda dramaturģija tiek rekomendēta un pat izvirzīta uz reģionālo teātra skati. Tas gan akmens šoreiz to ekspertu dārziņā, kas šādas dramaturģijas iestudējumus virzījuši. Jo skatuves patiesība vienmēr ir **mākslinieciski** izteikta jeb **pārveidota** dzīves dokumentālā patiesība (atspulgs), tāpēc jāatceras, ka arī **teātra procesam** jeb – skatuves uzvedumam ir jābūt, ja ne visu soli, tad vismaz pussolīti priekšā ikdienas sadzīvei.

Kā jau iepriekš minēju, šogad salīdzinoši liels īpatsvars bija kolektīvu, kuru vadību uzņēmušies un izrādes iestudē vadītāji bez speciālas režisora izglītības. Un neliekuļojot, jāatzīst, ka droši vien – šāda situācija turpinās attīstīties, tāpēc arī šis jautājums pieder pie problēmu loka, kas **prasās pēc kompleksas** risināšanas. Jo šīs

dramatiskās kopas jeb kolektīvi ir ļoti svarīga teātra sociāla kustība, kas ne tikai ļauj cilvēkiem sanākt kopā, justies vajadzīgiem un iesaistīties kopējā kultūras līdzdalības procesā, bet arī ar savu varēšanu dalīties ar saviem skatītājiem.

Un noslēgumā gribētu nosaukt tos uzvedumus, kas iepriecināja reģionu skatēs un tikai nedaudz palika aiz svītras, lai nokļūtu labāko izrāžu piramīdā:

- 1) **No klasiski tradicionālā bloka** gribētos minēt tādus iestudējumus kā Smiltenes Tautas teātra izrādi „Rudens rozes”, Siguldas Tautas teātra izrādi „Pollianna”, Ogres Tautas teātra izrādi „Lauva ziemā”, Ozolnieku novada amatierteātra izrādi „8 sievietes”, Rēzeknes Tautas teātra izrādi „Obi lobi”, Tērvetes kultūras nama amatierteātra *Trīne* izrādi „Sievu kari ar Belcebulu”.
- 2) **No teātru meklējumu un eksperimentālā bloka gribu atzīmēt:** Tukuma pilsētas jaunatnes teātra *Brīvā versija* izrādi „Kam pateikties”, radošās apvienības „Siltumnīca” izrādi „Emigranti”, Jēkabpils Tautas teātra izrādi „Divkauja. Sievasmāte”, Liepājas Tautas mākslas un kultūras centra jauniešu teātra studijas Šekspīra dzejas izrādi „Love are not to love”, Kuldīgas kustības teātra dellartiskā stilistikā izveidoto kustību izrādi „Sapnis vasaras naktī”.
- 3) **Tāpat atzīmējama vienīgā skates monoizrāde, kura pārstāv sarežģīto monoizrādes žanru** – Valkas pilsētas teātrī ar nosaukumu „Krītu pie jūsu kājām”.

Kopumā reģionu skates ir bijušas ar bagātīgu ražu un ārkārtīgi plašu un daudzveidīgu piedāvājumu. Taču uzrādījušās arī problēmas, kuras prasās gada laikā līdz nākamajām skatēm risināmas. Tāpēc novēlu visiem teātra ļaudīm un režisoriem daudz radošas enerģijas un inovatīvu domu, **daudz labas dramaturģijas** un nepašaubāmi labus iestudējumus, lai nākamajām žūrijām būtu **grūti izvēlēties no labākajiem tos vislabākos.**